

К. Ю. Скрипник, аспірантка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗЛОВЖИВАННЯ ЯК СПОСІБ ПРИТЯГНЕННЯ ЗАВІДОМО НЕВИННОГО ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (СТ. 372 КК УКРАЇНИ)

Постановка проблеми. На шляху до євроінтеграції Україна проходить послідовний шлях реформування, в тому числі й правоохоронної системи, результатом якого повинно стати забезпечення діяльності усіх правоохоронних органів (органів правопорядку) виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений законом. Водночас у ст. 372 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачена кримінальна відповідальність за вчинення дій у порушення зазначених вимог закону, а саме притягнення до кримінальної відповідальності невинуватої особи. Дослідження теоретичних і практичних аспектів зазначеного складу кримінального правопорушення дозволило виявити численні проблеми практики застосування статті 372 КК України, а також прогалини у науковому дослідженні окремих ознак об’єктивної сторони аналізованого злочину, зокрема, способу його вчинення. Наслідком цього є помилкова кваліфікація дій винних осіб органами досудового розслідування, що може призвести до уникнення винними особами передбаченої законом відповідальності та протирічить принципу невідворотності покарання усіх причетних до незаконного притягнення невинних осіб до кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такий склад кримінального правопорушення, як притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, вивчався фахівцями в галузі кримінального права – чи то окремо, чи то в системі інших кримінальних правопорушень проти правосуддя. Проте більшість праць належить до радянських часів (М. Й. Коржанський), частина досліджень проводилася до прийняття у 2012 р. КПК України (М. І. Бажанов, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, В. В. Кузнецов, М. В. Сийплові,

М. П. Джуган, С. С. Мірошниченко та ін.). Разом із цим вивченню окремих факультативних ознак об’єктивної сторони розглядуваного кримінального правопорушення навіть у сучасних дослідженнях (П. П. Андрушко, Д. О. Балобанова, С. Є. Дідик, Л. М. Палюх, С. І. Кравченко та інші) не приділяється достатня увага, або вказані ознаки обходять стороною як не передбачені законодавцем в якості обов’язкових елементів. Про спосіб притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності зазначають І. С. Власов, І. М. Тяжкова, М. І. Панов, М. В. Шепітько, проте вказані питання не знайшли подальшого дослідження, а тому не втрачають своєї актуальності.

Метою статті є дослідження такої ознаки об’єктивної сторони, як спосіб вчинення правопорушення в контексті притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності та послідовне обґрунтування необхідності його встановлення в кожному конкретному кримінальному правопорушенні для забезпечення правильної кваліфікації діяння та відмежування від інших складів кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. «При виявленні кримінального правопорушення дослідники насамперед стикаються з його об’єктивними ознаками: конкретним актом поведінки суб’єкта у вигляді діяння – дії або бездіяльності, що завжди здійснюється у певній об’єктивній обстановці, у певному місці і в певний час»¹.

«Аналіз точок зору щодо ознак (форм) прояву об’єктивної сторони складу злочину дає можливість стверджувати, що всі без винятку автори єдині в існуванні таких ознак об’єктивної сторони

¹ Василь Тацій, Володимир Тютюгін, Вячеслав Борисов (ред.), *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник* (Право, 2020) 133.

складу злочину, як діяння (дія або бездіяльність), злочинний результат (хоча по-різному називають цю ознаку, наприклад, наслідки, злочинний результат), причинний зв'язок, спосіб, час і місце вчинення злочину»¹. При цьому треба погодитися з тим, що єдиною обов'язковою ознакою є суспільно небезпечне діяння, адже жодного кримінального правопорушення без діяння вчинити неможливо². «Факультативними ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок (обидві ознаки вважаються обов'язковими лише для матеріального складу кримінального правопорушення), місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення»³.

Слід зазначити, що «кожний конкретний злочин вчинюється певними особами, у визначений час, у конкретному місці і чітко вираженим способом. Водночас законодавець не вважає за необхідне зазначати ці обставини у кожній конкретній кримінально-правовій нормі. Адже недоцільно та й неможливо визначити і розтлумачити у законі всі поняття і терміни, що вживаються у правовій науці і на практиці. Це стосується і способу вчинення злочину. Зокрема, спосіб уведено до диспозиції кримінально-правових норм лише для тих випадків, коли він визначає кримінальну караність діяння або впливає на характер суспільної небезпечності злочинного діяння»⁴.

Для досягнення мети цього дослідження вважаємо за можливе використати визначення способу вчинення кримінального правопорушення, запропоноване ще М. І. Пановим, як певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, які застосовуються особою при вчиненні умисних або необережних кримінальних правопорушень, пов'язаних з вибірковим використанням засобів вчинення кримінальних правопорушень. У структурі злочинного посягання спосіб належить безпосередньо суспільно небезпечній, протиправній дії (бездіяльності), вказує на операційну (динамічну) своєрідність його виконання. При чому спосіб іманент-

ний дії (бездіяльності), прихований в ній, входить до її змісту, визначає форму зовнішнього прояву кримінального правопорушення, або іноді виступає у вигляді «окремої» дії, яка забезпечує виконання основної дії (бездіяльності) і, перебуваючи з ним в органічній єдності, є прийомом виконання останньої⁵.

У навчальній кримінально-правовій літературі відзначається, що «спосіб виступає як обов'язкова ознака складу кримінального правопорушення у випадках, коли він прямо зазначений у законі або однозначно впливає зі змісту закону, про що свідчить характер дії, описання якої міститься у диспозиції статті»⁶. Важливим є й те, що «відсутність цього способу (К. Ю. – як обов'язкової ознаки) виключає склад кримінального правопорушення»⁷.

Питання способу притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності науковці здебільшого обходять увагою. Вивчення наукової літератури, присвяченої притягненню до кримінальної відповідальності завідомо невинного, засвідчило, що при описі об'єктивної сторони цього складу злочину взагалі не згадується спосіб його вчинення як у фахових підручниках та коментарях до Кримінального кодексу України⁸, так і в спеціальних монографічних дослідженнях⁹.

⁵ Николай Панов, *Уголовно-правовое значение способа совершения преступления : учеб. пособ.* (Харьковский юридический институт, 1984) 24.

⁶ Василь Тацій, Володимир Тютюгін, Вячеслав Борисов (ред.), *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник* (Право, 2020) 160.

⁷ Там само [7] С.160–161

⁸ Напр., див.: Станіслав Яценко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (А. С. К., 2002) 936; Олександр Дудоров, Микола Хавронюк, *Кримінальне право: Навчальний посібник* (Ваіте, 2014) 944; Олена Плужнік, *Кримінальне право України. Особлива частина. (Конспект лекцій) : навч. посібн.* (ОДУВС, 2013) 336; Василь Тацій та ін. (ред.), *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.2: Особлива частина* (Право, 2013) 1040; Василь Тацій, Володимир Тютюгін, Вячеслав Борисов (ред.), *Кримінальне право України: Особлива частина: підручник* (Право, 2020) 768; Олена Попович та ін., *Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник* (Чернівці, 2022) 319.

⁹ Напр., див.: Вячеслав Борисов, Володимир Тютюгін, *Злочини проти правосуддя: навч. посіб.* (Нац. юрид. акад. України, 2011) 160; Віталій Кузнецов, Микола Сийпюкі, *Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи: монографія* (ЗакДУ, 2011) 284; Сергій Мірошніченко, *Злочини проти правосуддя : теорія та практика протидії : монографія* (ПАТ «ПВК Десна», 2012) 432; Станіслав Кравченко, *Кримінально-правова охорона процесуальних прав та інтересів підозрюваного, обвинуваченого* (дис. канд. юрид. наук, Київ, 2019) 273.

¹ Валерій Матвійчук, 'Об'єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст' (2013) 1 *Держава та регіони. Серія Право* 164.

² Олексій Литвинов (ред.), *Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб.* (Право, 2019) 129.

³ – 130.

⁴ Гора І, 'Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні' (2012) 9 *Закон и жизнь* 36.

Вивчення кримінально-правової літератури з окресленої проблеми дало можливість побачити різність підходів у визначенні способу притягнення невинної особи до кримінальної відповідальності. Зокрема, М. І. Панов визначає спосіб у складі досліджуваного злочину як зловживання довірою. При цьому науковець зазначає, що в даному випадку спосіб вчинення кримінального правопорушення однозначно впливає із закону, і при тлумаченні кримінально-правових норм Особливої частини КК можна прийти висновку, що він є обов'язковою ознакою складу¹.

Водночас Г. М. Анісімов вказує, що «зловживання довірою (на рівні родового поняття про нього) як спосіб вчинення злочину становить собою використання правомірно наданих винному повноважень, зумовлених фактичними чи юридичними підставами й особливим характером відносин довіри на шкоду довірительві (чи [і] третім особам) та всупереч його волі»².

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк конкретизують, що «довірчі стосунки між людьми можуть виникати внаслідок фактичних або юридичних обставин – особистого знайомства, родинних або дружніх зв'язків, рекомендацій інших осіб, зовнішньої обстановки, цивільно-правових або трудових відносин тощо»³. Також, як спосіб вчинення певних злочинів, наприклад, шахрайства, зловживання довірою визначається як «вид обману, що полягає у використанні винним довірливих відносин з власником або іншою особою, заснованих на родинних, службових відносинах, знайомстві, інших цивільно-правових відносинах»⁴.

Г. М. Анісімов пояснює, що «серед передбачених КК злочинів, що вчиняються шляхом зловживання довірою, можна виокремити такі, суб'єктами яких службові особи не можуть бути за жодних умов. ... Якщо такі дії вчиняються службовими особами шляхом використання службового становища й усі об'єктивні й суб'єктивні ознаки вчиненого охоплюються складом відповідного службового злочину, то вони «трансформуються» в службовий злочин, оскільки в такому разі повністю

поглинаються статтями КК, в яких встановлюється відповідальність за останні (статті 364, 364–1, 365 та 368 КК)»⁵.

Проте теза про наявність довірчих відносин між посадовою особою, особливо під час досудового розслідування (дознавачем, слідчим, прокурором), та особою, яка притягається ним до кримінальної відповідальності, вбачається сумнівною. Між вказаними особами виникають відносини внаслідок реалізації посадовою особою повноважень, наданих їй кримінальним процесуальним законодавством, а не внаслідок особистих довірчих зв'язків. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності необхідна наявність відповідних повноважень у дізнавача, слідчого або прокурора. Тому використання будь-яких інших засобів взаємодії з особою (попереднього знайомства, дружніх стосунків, рекомендацій від третіх осіб) непотрібно.

Водночас у літературі зустрічається визначення способу вчинення досліджуваного злочину через зловживання прокурором, слідчим, іншою уповноваженою особою службовим становищем і правами, які надані їм як працівникам правосуддя для виконання покладених на них задач (І. С. Власов та І. М. Тяжкова)⁶. Потрібно зазначити, що ці ідеї не знайшли свого подальшого логічного розвитку в науковій літературі.

Із приводу дослідження зловживання В. В. Андрієшин вказує, що «починаючи аналізувати зловживання як складне суспільно небезпечне діяння та обов'язкову ознаку всіх складів правопорушень, які пов'язані із протиправним використанням службових повноважень, слід насамперед звернутися до статей 364, 364¹ КК України, що є загальними нормами у цій й сфері»⁷. Надалі науковець підкреслює, що «нормативно законодавець поділив зазначену ознаку на зловживання владою або службовим становищем для публічної сфери та зловживання повноваженнями для приватної сфери»⁸.

Загальне поняття зловживання владою або службовим становищем закріплено у ч. 1 ст. 364

¹ Николай Панов, *Уголовно-правовое значение способа совершения преступления : учеб. пособ.* (Харьковский юридический институт, 1984) 25–26.

² Герман Анісімов, 'Зловживання довірою як спосіб учинення злочину' (2015) 128 Проблеми законності 21.

³ Олександр Дудоров, Микола Хавронюк, *Кримінальне право: Навчальний посібник* (Ваіте, 2014) 573.

⁴ Олена Плужнік, *Кримінальне право України. Особлива частина. (Конспект лекцій) : навч. посібн.* (ОДУВС, 2013) 104.

⁵ Герман Анісімов, 'Зловживання довірою як спосіб учинення злочину' (2015) 128 Проблеми законності 28.

⁶ Власов І, Тяжкова І, *Ответственность за преступления против правосудия* (Юрид. лит., 1968) 57.

⁷ Владислав Андрієшин, 'Кримінальна відповідальність за зловживання службовою особою своїми повноваженнями: теоретико-правові та прикладні аспекти' (дис. докт. філ. Одеса, 2020) 116.

⁸ Там само [17] С.117.

КК України як умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

На думку А. В. Савченка, «використання службовою особою влади чи службового становища – реалізація всупереч інтересам служби тих повноважень і можливостей, якими службова особа наділена у зв'язку з наданою їй владою, зайняттям певної посади чи здійсненням певної службової діяльності. При цьому використовується владна компетенція службової особи, її службовий авторитет, експлуатується престиж державного органу, державного чи комунального підприємства, установи, організації, в яких така особа здійснює свою службову діяльність, підключаються необхідні службові зв'язки і можливості, що виникають завдяки займаній посаді, здійснюється вплив на діяльність інших осіб тощо»¹.

При цьому «зловживання владою – це вчинене всупереч інтересам служби використання службовою особою, яка має владні повноваження, своїх повноважень щодо пред'явлення вимог або прийняття рішень, обов'язкових для виконання іншими особами. Зловживати владою може представник влади, а також службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі обов'язки, адже вона стосовно підпорядкованих їй осіб також має владні повноваження. Зловживання службовим становищем – це використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх повноважень і можливостей, пов'язаних з посадою. Фактично зловживання службовим становищем охоплює собою і зловживання владою, оскільки використовувати всупереч інтересам служби службова особа може як владні, так й інші повноваження та можливості»².

В. В. Андрієшин також вказує, що «переважна більшість науковців, які досліджували питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності, висловлювали позицію, що категорія

«зловживання владою» є більш вузькою, ніж категорія «зловживання службовим становищем та/або повноваженнями», та повністю охоплюється останньою, а тому нормативної необхідності та доцільності у її закріпленні в диспозиції ч. 1 ст. 364 та інших статей КК України немає. Крім того, підтримуючи таку думку та вважаючи, що «службові повноваження» включають у свій обсяг «владні повноваження», пропонує виключити слова «владною (и) або» із статей 364, 365 КК України»³.

Також В. І. Тютюгін та Ю. В. Гродецький наполягають, що «конкретні форми службового зловживання можуть бути різними і залежать від сфери службової діяльності особи, характеру і значущості посади, яку вона обіймає, змісту, характеру та обсягу наданих їй повноважень і тих можливостей, які обумовлені наявними у неї службовими повноваженнями. Діяння службової особи може бути кваліфіковане за ст. 364 КК лише за умови, якщо відповідальність за його вчинення не передбачена за так звані спеціальні види службових зловживань. Одночасне застосування таких норм можливе лише за наявності в діянні службової особи реальної сукупності таких кримінальних правопорушень»⁴.

На наше переконання, кваліфікація дій осіб за ст. 372 КК України не потребує додаткової кваліфікації за ст. 364 КК України, інакше це буде конкуренція норм і навіть спроба притягнути особу двічі до кримінальної відповідальності за одне і те саме діяння. Склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 372 КК України, охоплює в собі зловживання владою та/або службовим становищем, оскільки вчинити його в інший спосіб неможливо. Прокурор, слідчий, дізнавач, мають повноваження на притягнення винуватої особи до кримінальної відповідальності, мають повноваження (такий собі правообов'язок) на повідомлення їй про підозру за наявності відповідних підстав, проте фактично діють поза межами передбачених у них повноважень, зловживають ними. Враховуючи ознаки суб'єкта вчинення розглянутого кримінального правопорушення, слід зазначити, що це не може бути особа без службових

³ Владислав Андрієшин, 'Кримінальна відповідальність за зловживання службовою особою своїми повноваженнями: теоретико-правові та прикладні аспекти' (дис. докт. філ. Одеса, 2020) 119.

⁴ Василь Тацій, Володимир Тютюгін, Вячеслав Борисов (ред.), *Кримінальне право України: Особлива частина: підручник* (Право, 2020) 581.

¹ Андрій Савченко, *Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб.* («Центр учбової літератури», 2016) 88.

² Олександр Дудоров, Микола Хавронюк, *Кримінальне право: Навчальний посібник* (Ваіте, 2014) 773.

повноважень для повідомлення про підозру, інакше буде відсутній склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 372 КК України.

Необхідно погодитися із зауваженнями Є. О. Письменського, що «ураховуючи наявність у КК підстав кримінальної відповідальності як за загальний вид службового зловживання, так і за багаточисельні спеціальні види, у практиці правозастосування постійно виникали проблеми кваліфікації окремих діянь відповідно до правил про конкуренцію кримінально-правових норм. Через те, що ці правила вироблені лише в теорії і, хоча вони все частіше набувають характеру доктринальних, тим не менш відсутність їхнього законодавчого визначення зумовлювала низку помилок у кваліфікації зловживань владою або службовим становищем. Зокрема, ідеться про випадки правової оцінки певного різновиду службового зловживання як за загальною нормою, так і спеціальною, тобто штучного утворення сукупності злочинів»¹.

Так, одним із наслідків недостатньої наукової розробки проблематики способу вчинення досліджуваного складу злочину та його визначення саме через зловживання владою або службовим становищем стала неправильна кваліфікація дій обвинувачених за ст. 372 КК України у сукупності зі ст. 364 КК. Особи при розгляді згаданих кримінальних справ були виправдані судом, серед іншого, на нашу думку, і через неправильну кваліфікацію їх дій органами досудового розслідування.

Так, у справі № 711/4218/15-к² дії обвинуваченого кваліфіковано органами досудового розслідування за ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 372 КК України. Прокурору Б. інкриміновано, що 24.01.2014 р. близько о 15–00 год., знаходячись у приміщенні прокуратури, зловживаючи своїм службовим становищем, діючи умисно, з кар'єристських спонукань, з метою одержання неправомірної вигоди для самого себе у вигляді просування по службі та неправомірної вигоди для невстановлених слідством осіб із числа керівництва правоохоронних органів у вигляді усунення перешкод з боку мітингувальників, використовуючи своє службове становище як прокурора всупереч інтересам служби,

¹ Євген Письменський, «Чи потребувала змін стаття 364 КК України?» *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 2017) 52.

² Вирок Придніпровського районного суду міста Черкаси від 19 травня 2017 року, судова справа № 711/4218/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66623277>.

за відсутності законних, достатніх і допустимих доказів вини двох осіб, достовірно знаючи про те, що у повідомлення про підозру останнім внесені завідомо неправдиві відомості, які не відповідали матеріалам кримінального провадження та зібраним доказам, у порушення вимог статей 36, 276, 277, 278 КПК України погодив письмове повідомлення про підозру вказаним особам у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 294 та ч. 2 ст. 341 КК України. У подальшому прокурор Б. також погодив, підписав і підтримував в суді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відносно вказаних осіб і ще однієї особи, повідомлення про підозру якій погоджено іншим прокурором.

Мотивом для виправдання обвинуваченого в частині кваліфікації його дій за ч. 1 ст. 364 КК України судом є відсутність у діянні складу кримінального правопорушення, а за ч. 1 ст. 366 та ч. 2 ст. 372 ККУ – у зв'язку з недоведеністю вчинення ним цих кримінальних правопорушень, оскільки не доведено, що у підсудного не було підстав для повідомлення особам про підозру.

Щодо кваліфікації за ч. 1 ст. 364 КК України суд дійшов висновку, що на час судового провадження злочин, передбачений ст. 364 КК України, належав до злочинів із матеріальним складом і вважався закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди, яка виражалася у завданні матеріальних збитків у певних розмірах (у сто і більше разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Разом із тим, виходячи з формулювання обвинувачення, підсудний своїми діями заподіяв істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам потерпілих, що передбачені та гарантовані статтями 3, 19, 29, 59, 63 Конституції України. Крім того, вказані події знайшли висвітлення у вітчизняних та іноземних засобах масової інформації, у мережі Інтернет, набули широкого резонансу, викликали глибоке обурення громадян України та міжнародної спільноти, що призвело до підризу авторитету та престижу усієї системи судових і правоохоронних органів України, хоча матеріальна шкода й не завдана.

У цьому випадку, застосувавши положення ч. 1 ст. 5 КК України про зворотню дію у часі закону про кримінальну відповідальність, який скасовує злочинність (протиправність) діяння або пом'якшує кримінальну відповідальність, суд

прийшов висновку про відсутність істотної шкоди у вигляді настання матеріальних збитків, які в сто і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян, від дій (бездіяльності) підсудного, і як наслідок, про відсутність в його діях складів злочинів, передбачених статтями 364 і 367 КК України. Слід відзначити, що подібний виправдувальний вирок винесено судом й у справі № 712/3027/15-к¹.

Таким чином, склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 372 КК України, співвідноситься зі складом, передбаченим ст. 364 КК України, як спеціальний і загальний, що унеможливило одночасну кваліфікацію діяння за сукупністю обох цих статей. Способом притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинного виступає певна комбінація дій уповноваженої особи, які явно виходять за межі її повноважень.

При цьому, хоча у ст. 372 КК України немає посилання на вчинення діяння шляхом зловживання владою або службовим становищем, однак вважаємо, що вчинення даного кримінального правопорушення саме у такий спосіб однозначно впливає зі змісту закону й самої суті повноважень слідчого, прокурора та дізнавача щодо притягнення винуватої особи до кримінальної відповідальності. У випадку притягнення завідомо невинного (невинуватої особи) до кримінальної відповідальності зловживання владою або службовим становищем стає домінуючим.

Проте об'єктивна сторона кримінального правопорушення, визначеного ст. 364 КК України, передбачає не лише вчинення діяння (самого зловживання), а й спричинення істотної шкоди охоронюваним законом інтересів. У цьому контексті склад злочину, передбачений ст. 372 КК України, є унікальним і не охоплюється повністю статтею 364 КК України, оскільки дає можливість кваліфікувати дії винних осіб за відсутності завдання шкоди лише після фактичного притягнення до кри-

мінальної відповідальності завідомо невинуватої особи. При цьому спосіб притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності шляхом зловживання владою або службовим становищем виступає елементом, який пов'язує зазначені склади кримінальних правопорушень.

Висновки. Способом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 372 КК України, виступає зловживання службовим становищем, тобто певна сукупність дій уповноваженої особи, які явно виходять за межі її повноважень та вчинені всупереч інтересам служби. Формально слідчий, прокурор, інша уповноважена особа (дізнавач, детектив НАБУ) мають повноваження, передбачені КПК України, на повідомлення про підозру особі, яка вчинила кримінальне правопорушення. Однак такі дії зазначені особи вчиняють за відсутності законодавчо передбачених підстав відносно особи, яка є завідомо для них невинувата в інкримінованому кримінальному правопорушенні.

Склади кримінальних правопорушень, передбачені статтями 364 та 372 КК України співвідносяться як загальний та спеціальний. Проте ст. 372 КК України є унікальною, оскільки встановлює кримінальну відповідальність за більш конкретне діяння, яке не передбачає настання наслідків у вигляді шкоди охоронюваним законом інтересам і не може бути рівнозначно замінена у випадку кваліфікації діяння лише за статтею 364 КК України.

Наявність повноважень є передумовою для вчинення розглядуваного злочину, а їх використання всупереч інтересам служби (зловживання своїм службовим становищем) завжди є частиною об'єктивної сторони, виступаючи способом вчинення злочину. Разом із цим при притягненні завідомо невинного до кримінальної відповідальності у суб'єкта злочину наявні повноваження, передбачені кримінальним процесуальним законодавством. До того ж відсутні довірчі відносини із потерпілим – особою, якій безпідставно повідомлено про підозру.

¹ Вирок Соснівського районного суду міста Черкаси від 02 листопада 2020 року, судова справа № 712/3027/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92593680>.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine] vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (in Ukrainian).

2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine] vid 13 kvitnia 2012 roku №4651-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (in Ukrainian).

Cases

3. Vyrok Prydniprovskoho raionnoho sudu mista Cherkasy vid 19 travnia 2017 roku, sudova sprava № 711/4218/15-k. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66623277> (in Ukrainian).
4. Vyrok Sosnivskoho raionnoho sudu mista Cherkasy vid 02 lystopada 2020 roku, sudova sprava № 712/3027/15-k. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92593680> (in Ukrainian).

Bibliography**Authored books**

- Dudorov O, Xavronyuk M. *Kryminalne pravo: Navchalnyj posibnyk* [Criminal Law: Tutorial] (Vaite, 2014) 944 (in Ukrainian).
- Kuznetsov V, Syiploki M, *Kryminalna vidpovidalnist za prytiahnennia yak obvynuvachenoho zavidomo nevinuvatoi osoby: monohrafiia* [Criminal responsibility for bringing a known innocent person as an accused : A monograph] (ZakDU, 2011) 284 (in Ukrainian).
- Miroshnychenko S, *Zlochyny proty pravosuddia: teoriia ta praktyka protydii: monohrafiia* [Crimes against justice: theory and practice of countermeasures: A monograph] (PAT «PVK Desna», 2012) 432 (in Ukrainian).
- Panov N, *Ugolovno-pravovoe znachenie sposoba sovershenija prestuplenija : uchebnoe posobie* [The criminal-legal significance of the method of committing the crime: Tutorial] (Har'kovskij juridicheskij institut, 1984) 112 (in Russian).
- Pluzhnik O, *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna. (Konspekt leksii) : Navchalnyj posibnyk* [Criminal Law of Ukraine. A special part. (Synopsis of lectures) : Tutorial] (ОДУВС, 2013) 336 (in Ukrainian).
- Popovych O at. al., *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna : Navchalnyj posibnyk* [Criminal Law of Ukraine. A special part.: Tutorial] (Chernivtsi, 2022) 319 (in Ukrainian).
- Savchenko A, *Koruptsiini zlochyny (kryminalno-pravova kharakterystyka) : Navchalnyj posibnyk* [Corruption crimes (criminal-legal characteristics) : Tutorial] (Tsentri uchbovoi literatury, 2016) 168 (in Ukrainian).
- Vlasov I, Tjzhkova I, *Otvetsvennost' za prestuplenija protiv pravosudija* [Responsibility for crimes against justice] (Jurid. lit., 1968) 136 (in Russian).

Edited books

- Borysov V, Tiutiuhin V (uporiad), *Zlochyny proty pravosuddia : Navchalnyj posibnyk* [Crimes against justice : Tutorial] (Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 2011) 160 (in Ukrainian).
- Lytvynov O (uporiad), *Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: Navchalnyj posibnyk* [Criminal Law of Ukraine. A general part : Tutorial] (Pravo, 2019) 480 (in Ukrainian).
- Tatsii V at. al. (uporiad), *Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar. Tom 2: Osoblyva chastyna* [Criminal codex of Ukraine. Scientific and practical commentary. Volume 2: Special part] (Pravo, 2013. 1040 (in Ukrainian).
- Tatsii V, Tiutiuhin V, Borysov V (uporiad), *Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk* [Criminal Law of Ukraine. A general part : Manual] (Pravo, 2020) 584 (in Ukrainian).
- Tatsii V, Tiutiuhin V, Borysov V (uporiad), *Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna : pidruchnyk* [Criminal Law of Ukraine. A special part : Manual] (Pravo, 2020) 768 (in Ukrainian).
- Yatsenko S. (uporiad), *Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine] (A. S. K., 2002) 936 (in Ukrainian).

Journal articles

- Anisimov H, 'Zlovzhyvannia doviroiu yak sposib uchynennia zlochynu' [Abuse of trust as a way of committing a crime] (2015) 128 Problemy zakonnosti – Problems of legality 20–28 (in Ukrainian).
- Hora I, 'Poniattia sposib vchynennia zlochynu ta yoho znachennia v rozkrytti ta rozsliduvanni' [The concept of the method of committing a crime and its importance in detection and investigation] (2012) 9 Zakon y zhyzn – Law and life 35–38 (in Ukrainian).
- Matviichuk V, 'Ob'iektyvna storona skladu zlochynu: yii skladovi ta zmist' [The objective side of the composition of the crime: its components and content] (2013) 1 Derzhava ta rehiony. Seriya Pravo – State and regions. Law series 163–168 (in Ukrainian).

Dissertations

- Andriieshyn V, 'Kryminalna vidpovidalnist za zlovzhyvannia sluzhbovoiu osoboioi svoimy povnovazhenniamy: teoretyko-pravovi ta prykladni aspekty' [Criminal liability for abuse of authority by an official: theoretical-legal and applied aspects] (DPhil thesis, Odesa 2020) 237 (in Ukrainian).

19. Kravchenko S, 'Kryminalno-pravova okhorona protsesualnykh prav ta interesiv pidozriuvanoho, obvynuvachenoho' [Criminal law protection of the procedural rights and interests of the suspect, the accused] (DPhil thesis, Kyiv, 2019) 273 (in Ukrainian).

Conference papers

20. Pysmenskyi Ye, 'Chy potrebuvala zmin stattia 364 KK Ukrainy?' [Did article 364 of the Criminal Code of Ukraine need to be changed?] Aktualni problemy kryminalnogo prava ta protsesu : Materialy III Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii (Kryvyi Rih, 2017) 50–56 (in Ukrainian).

Скрипник К. Ю.

Спосіб вчинення як ознака об'єктивної сторони притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності

У статті розглянуто спосіб вчинення діяння як факультативну ознаку об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст.372 КК України, враховуючи обов'язковість її встановлення при розслідуванні кожного конкретного кримінального правопорушення за таким фактами. Визначено та послідовно обґрунтовано, що єдино можливим способом вчинення цього злочину є зловживання службовим становищем, а не зловживання довірою або щось інше. Також на прикладах наявної судової практики продемонстровано неможливість кваліфікації дій особи за сукупністю ст. 372 та ст. 364 КК України. При цьому розглянуто співвідношення та взаємозв'язок цих двох складів злочинів. Наголошено на актуальності розробки обраної проблеми у зв'язку з відсутністю її системного та глибокого вивчення (особливо після прийняття КПК України у 2012 році). Беручи до уваги активізацію роботи правоохоронних органів з притягнення винних осіб за ст. 372 КК України, практичне значення дослідження полягає у теоретичному забезпеченні правозастосовної діяльності при кваліфікації діянь за ст.372 КК України як на досудовому розслідуванні, так і при подальшому розгляді даних справ у суді.

Ключові слова: притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, спосіб вчинення, зловживання службовим становищем, зловживання довірою.

Skrypnyk K. Yu.

Modus operandi as a sign of the objective side of attracting a knownly innocent person to criminal responsibility

The article considers modus operandi as an optional feature of the objective side of the criminal offense provided for in art. 372 of the Criminal Code of Ukraine, taking into account the obligation to establish it during the investigation of each specific criminal offense based on such facts. Have been determined and consistently substantiated that the only possible modus operandi of this crime is abuse of official position, not abuse of trust or any other. The impossibility of qualifying a person's actions under the combination of art. 372 and art. 364 of the Criminal Code of Ukraine was also demonstrated using the examples of existing judicial practice, and the relationship and interrelationship of these two types of crimes were considered. The relevance of the development of the chosen problem due to the lack of its systematic and in-depth study is emphasized, especially after the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012. Taking into account the intensification of the work of law enforcement agencies to arrest guilty persons under art. 372 of the Criminal Code of Ukraine, the practical significance of the study is the theoretical provision of law enforcement activities in the qualification of actions under art. 372 of the Criminal Code of Ukraine both during pre-trial investigation and during further consideration of these cases in court .

Key words: attracting a knownly innocent person to criminal responsibility, modus operandi, abuse of official position, abuse of trust.

Стаття надійшла до редакції: 22.04.2023 р.

Прийнята до друку: 10.05.2023 р.